

TELEPÜLÉSFÖLDRAJZI VIZSGÁLATOK A SZOMBATHELYI AGGLOMERÁLÓDÓ TÉRSÉGBEN

ROZS DORINA – LENNER TIBOR

SETTLEMENT GEOGRAPHY RESEARCHES
IN THE AGGLOMERATING REGION OF SZOMBATHELY

In our study we investigated the spatial mark of the population growth in 12 settlements, which belong to the Agglomerating Region of Szombathely. Besides we were going to introduce the limitation method of our survey area. We also attempted the expansions being typed. Finally, the results of our questionnaire and field walk have been presented in our study.

We unfolded the most important changes of settlements structure in 3 different time sections. We were comparing 3 different maps which have been created at different times: we studied the second military survey (1806-1869) then we examined EOTR 10000 map sheet of 1980, finally we studied the current formations of the villages with the help of Google Maps.

We were examining the changes of settlement structures 2 different ways. First, based on the second military survey we could distinguish 4 different types of expansions.

Furthermore, we studied, that based on the expansions, how the investigated settlements have been able to be grouped could we made the since 1980. We identified, that 9 out of 12 settlements have had discernible changes in their settlement structures. These expansions of ground plan could be distinguished into 3 different types of groups: villages with "gated community", settlements which have been expanded with more streets and finally those sites that have not produced any growth in sight of streets.

We also identified, that those people, who moved to these settlements, resulted changes in traditional morphology by building new, Mediterranean type houses.

BEVEZETÉS

Munkánk során a szombathelyi agglomerálódó térségből kiválasztott 12 település (Dozmat, Felsőcsatár, Gencsapáti, Gyöngyösfalu, Ják, Lukácsháza, Nári, Sé, Tanakajd, Táplánszentkereszt, Torony, Vasszécseny) népességyarapodásának térbeli lenyomatát vizsgáltuk. A későbbiekben bemutatásra kerülnek kutatási kérdéseink, majd kutatási területünk lehatárolásának módszertana. Ezt követően az expanziók tipizálására tettünk kísérletet, melyet két időintervallum alapján elemeztünk. Az alaprajzban bekövetkező bővülést először egy tágabb időszakban vizsgáltuk, ez a II. katonai felméréstől napjainkig végbemenő változást takarja.

Ezután egy kisebb periódust tanulmányoztunk, 1980-tól kiindulva alkottunk expanziótípusokat a kutatásban résztvevő települések között. A legfontosabb településszerkezeti változásokat 3 időkeresztmetszetben tártuk fel. Ehhez a II. katonai felmérés térképeit (1806-1869), az 1980-as EOTR 10000 térképszelvényeit, valamint a jelenlegi településszerkezet vizsgálatához a Google Maps-et használtuk fel. Végül kérdőíves kutatásunk és a terepi bejárás eredményeit is ismertetjük.

A tanulmányban három fő kérdésre kerestük a választ.

- Milyen tipológia állítható fel a II. katonai felmérést követően a vizsgált községek településszerkezetét tekintve?
- Milyen expanziótípusokat különböztethetünk meg 1980 óta a szóban forgó 12 település között?
- Megváltoztatta-e az expanzió a települések hagyományos morfológiáját az 1980-as évek után?

A fenti kérdések megválaszolását különböző korok térképeinek vizsgálatával, kérdőívezéssel, valamint terepi bejárással próbáltuk kideríteni.

1. A KUTATÁSI TERÜLET LEHATÁROLÁSA

A társadalmi-gazdasági fejlődés kihat a településrendszerre is, mely így folyamatosan alakul. Ebből adódóan lesznek olyan adottságok, tényezők, melyek szerepe felértékelődik, csökken, vagy akár meg is szűnik (*KŐSZEGFALVI 2004, 2006; 2012; ZÁBRÁDI 2006*). Azért, hogy a folytonos változás, a hazai településszerkezetben létrejövő alakulások nyomon követhetők lehessenek, bizonyos idő elteltével szükség van a lehatárolások felülvizsgálatára, újragondolására (*TÓTH 2014*).

A magyarországi településképződményekre irányuló vizsgálatok a következők: Kőszegfalvi György 1978-1983-as, a KSH 1985-ös, 1996-os, 2003-as, 2014-es lehatárolása. Kutatásunkban a legújabb, KSH 2014. évi lehatárolását vettük figyelembe. Ez alapján hazánkban négy agglomerációt, négy agglomerálódó térséget és 15 településegyüttest különböztethetünk meg.

Az agglomerálódó térségek esetén felismerhető az agglomerálódási folyamat, de még nem befejezett. A magába foglalt településeken (a központ kivételével) népességszám-gyarapodás figyelhető meg lakásépítési tevékenységgel. Ez esetben összefüggő településtről még nem beszélhetünk. Ezek egyike a szombathelyi agglomerálódó térség, melynek központja Szombathely, vonzott településeinek száma 52. A központon kívül egyedül Vép rendelkezik város ranggal. A térség településeinek háromnegyede apró- (pl.

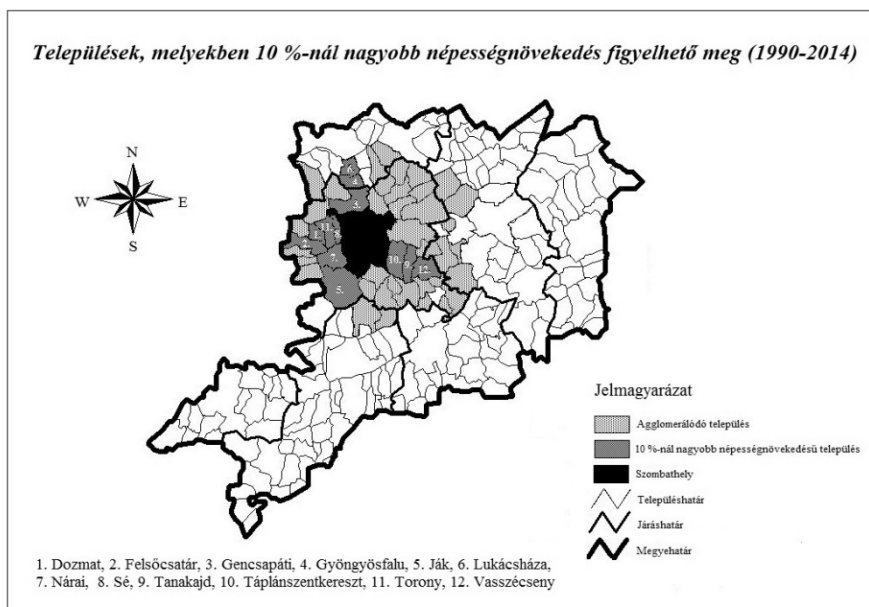
Sorkifalud) és törpefalud (pl. Pornóapáti). Népessége Vas megye lakosságának 46%-a (<http://www.ksh.hu>; CSAPÓ–KOC SIS 2006; KŐSZEGFALVI 2012).

Az agglomerálódó térség településeinek 40%-ában (21 község) figyelhető meg népességnövekedés 1990 és 2014 között – főleg Szombathely és az országhatár közti helységekben (pl. Felsőcsatár, Ják). Ezeken a településeken Ausztria közelsége a külföldi munkavállalás okán befolyásoló tényező. Azoknak a községeknek a vonzerejét, ahol népességgyarapodás történt, földrajzi fekvésük jelenti, hiszen jórészt főútvonalak vagy az országhatár mellett találhatóak (BELUSZKY 1999, BELUSZKY-SIKOS 2007, 2011).

A térség településeit három kategóriába soroltuk, attól függően, hogy a rendszerváltástól 2014-ig hogyan változott a népességszámuk (KSH 1992; KSH 2014; KSH 2015): csökkent (változás -10% feletti, 17 település), stagnált (10% - 10%, 23 település), vagy éppen népességnövekedés (változás 10% feletti, 12 település) történt-e. A későbbiekben azokat a községeket vizsgáltuk, melyeknek a 1990 óta 2014-ig legalább 10%-ot nőtt a népessége. Ez 12 települést érint, melyekre jellemző a pozitív vándorlási különbözet, ami zömében a Szombathelyről való kiáramlás eredménye (1. ábra).

1. ábra: Települések, melyekben 10%-nál nagyobb népességnövekedés figyelhető meg (1990 - 2014)

Figure 1. Settlements, where the population growth is more than 10% (1990-2014)

Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

2. AZ EXPANZIÓK TÍPIZÁLÁSA A II. KATONAI FELMÉRÉSTŐL

Ahogy már említettük, három időkeresztmetszetben vizsgáltuk a településszerkezeti változásokat (II. katonai felmérés (<http://mapire.eu/hu/>) és 1980 EOTR térképszelvények, Google Maps)(<https://www.google.hu>). Ezek alapján 4 féle bővülés típust különböztettünk meg a vizsgált településeknél.

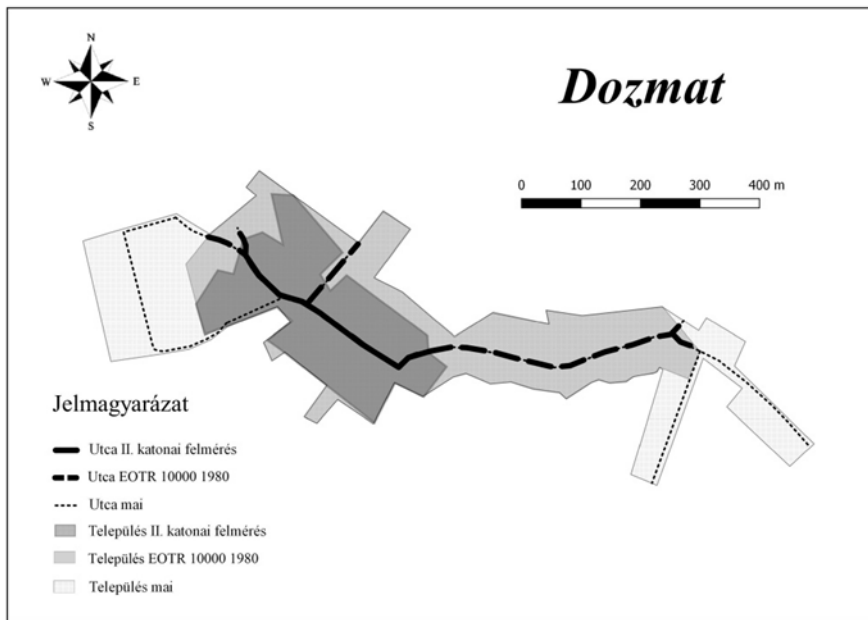
2.1. HOSSZANTI, MELLÉKUTCÁS BŐVÜLÉS (DOZMAT, GENCSAPÁTI, JÁK, LUKÁCSHÁZA, NÁRAI, SÉ, TORONY, VASSZÉCSENY)

Magától értetődő, leggyakoribb jelenség, hogy az eredeti főutca hosszában kezd el növekedni. Azonban az egyetlen utca túlságosan hosszúra nem növekedhet, mert irracionálisan hosszúra nyúlna (MENDÖL 1963). De elképzelhető az is, hogy a domborzati viszonyok nem teszik lehetővé például völgy, vizenyős terület stb. akadályozza a település expanzióját (TAMÁSKA 2013). Ebből adódóan új utcákat nyitnak. A bővítmények a főtengellyel merőlegesen, párhuzamosan, vagy akár ferdén is futhatnak.

Dozmat főutcája az 1800-as évek és 1980 között hosszanti, nyugat-keleti irányban növekedett. A rendszerváltást követően helyzete felértékelődött (országhatár közelsége már nem hátrány), jelentős vándorlási aktívumra tett szert (PETE 2000; KSH 2011). A település mára már mellékutcák révén növeli területét. Ebben a földrajzi viszonyok is közrejátszanak, hiszen dombra települt, északnyugat irányában már nem tud növekedni (2. ábra).

Több községnél megfigyelhető, hogy különálló falvak egyesítésével jöttek létre, és ennek következményeképp értek el alaprajzi expanziót. Ennek lehetünk tanúi *Gencsapátinál* is, mely kettő település, Nagygens és Gyöngyösapáti összevonásával született meg 1943-ban. Az észak-dél irányban elnyúló település alaprajzát a tőle nyugatra lévő Gyöngyös- és Perint-patak, valamint keletre húzódó 87-es főút szabja meg. A II. katonai felmérést követően a hosszanti terjeszkedés mellett a mellékutcák kiépítése volt a meghatározó. Nemcsak merőleges, hanem a főtengellyel párhuzamosan futó új utcák is kialakításra kerültek. 1980 után mellékutcás bővülés jellemzi (pl. Sziget lakópark). Ennek oka, hogy a főutca már nem tud hová terjeszkedni: délről Szombathely, északról Gyöngyösfalu állja útját. Esetükben már összefüggő településtről beszélhetünk, így Gencsapáti területét csak mellékutcákkal tudja növelni.

2. ábra: Dozmat alaprajzának bővülése a II. katonai felméréstől napjainkig
 Figure 2. Expansion of Dozmat's ground plan from the second military survey to the present

Forrás: II. katonai felmérés, EOTR 1980, Google Maps alapján saját szerkesztés

Az Árpád-kori monostor köré épült centrális struktúrájú *Ják* két főutcának is mondható. Észak-déli futású útja Szombathellyel való összeköttetését, míg az erre merőleges, kelet-nyugat irányú tengelye Ausztriával való kapcsolatát biztosítja. A XX. század folyamán hosszanti és mellékutcsás bővülés körülbelül azonos mértékben jellemzi. A rendszerváltást követően nagymértékű mellékutcsás alaprajz-gyarapodás fedezhető fel (pl. Széchenyi lakópark).

Lukácsháza három község egyesítésével keletkezett (Lukácsháza, Kiscsömöte, Nagycsömöte). A II. katonai felmérést követően meghosszabbodtak a főtengelyek, illetve mellékutcsákat is nyitottak róluk, melyek közvetlen összeköttetést biztosítottak az országúttal. Többek között kedvező földrajzi fekvése (Kőszeg-Szombathely agglomerációs tengely, 87-es főút) járult hozzá a településszerkezet folyamatos növekedéséhez (KOC SIS 2006). Az agglomerálódási folyamat eredménye, hogy Szombathely, Gencsapáti, Gyöngyösfalu és Lukácsháza egybeépült.

Nárai kelet-nyugat irányú főutcáját jelentős meghosszabbodás jellemzi, mely az átmenő forgalomnak tudható be (akárcsak *Ják* esetében), hiszen ez az út szolgáltatja az összeköttetést egyrészt a megyeszékhellyel, másrészt az

országhatárral. A főtengyel merőlegesen kialakított utcák a rendszerváltás után újabb bővülésekkel lettek gazdagabbak (pl. Szépvölgy lakópark).

Sé kelet-nyugati irányban elhelyezkedő főutcáján kezdetben megnyúlás figyelhető meg mellékutcasodással együtt. Az 1980-as éveket követően majdhogynem megduplázta addigi településszerkezetét. Ez a pozitív vándorlási különbözetből adódik, mely az agglomerálódás egyik következménye.

Torony két falu – Torony és Ondód – 1950-es összevonásával született meg. A II. katonai felmérés után mindkét falurész főtengyele meghosszabbodott és ebből nyíló mellékutcsák létrejöttével bővítette alaprajzát. A kelet-nyugati irányú toronyi főutca meghosszabbodásának oka Szombathely (keletről) és az országhatár (nyugatról) vonzó hatása. Ha az agglomerálódási folyamat ilyen ütemben halad tovább, akkor Szombathely, Sé és Torony belátható időn belül egybeépülő településsé fog alakulni. A rendszerváltást követően mellékutcsa bővülés (Aranypatak lakópark) figyelhető meg a község északi felén, mely a 89-es főút vonzó hatásának tudható be.

Vasszécsény Lipárt és Szécsény 1948-as egyesítésével jött létre. A XX. század folyamán Lipárt főutca – mely egyben a 87-es főút – kis mértékben hosszabbodott csak meg. Zömében mellékutcsa bővülés révén terjesztette területét. A településszerkezet expanziójának északról a Gyöngyös-patak, keletről Tanakajd állja útját (Tanakajddal összefüggő településsé alakot).

2.2. MELLÉKUTCSA BŐVÜLÉS (FELSŐCSATÁR)

Mint már említettük, előfordul, hogy a domborzati viszonyok nem kedveznek a főtengyel meghosszabbodásának, így a település csak mellékutcsákkal tudja növelni területét.

Ez történt Ausztria szomszédságában, a Vas-hegy területén fekvő *Felsőcsatárnál* is. A horvát település életét hazánk aktuális politikai berendezkedése erősen befolyásolta. A II. katonai felmérés és a II. világháború közötti időszakban népessége, és így településszerkezete is bővült. Expanzióját a Vas-hegy alapvetően befolyásolta, így csak mellékutcsák kiépítése révén tudta terjeszteni területét. A szocialista érában határ menti elhelyezkedéséből adódóan hátrányos helyzetbe került, népessége jelentősen redukálódni kezdett. Bár a Vas-hegyen több mellékutca is nyílt, de a XX. században itt jórészt csak pincék épültek. A vasfüggöny lebontása után helyzete ismét felértékelődött.

2.3. RÁNÖVÉS AZ ORSZÁGÚTRA (TANAKAJD, TÁPLÁNSZENTKERESZT)

Az országút megszabta növekedés esetén a településmagból mellékutcák indulnak ki az főút irányába. Ebből kifolyólag a község szinte ránő az országútra, a főút szinte magára húzza a települést.

Tanakajd Nagykajd, Kiskajd és Tana összevonásával jött létre 1939-ben. Nagykajd észak-dél irányú főtengeyének északi meghosszabbodását az 1894-től 1974-ig működő Szombathely-Rum közötti vasútvonal indokolta, míg déli megnyúlása egyértelműen a 87-es főútnak tudható be. Az országúttal párhuzamosan elhelyezkedő Kiskajd főtengey-megnyúlásának magyarázata, hogy az 1939-es egyesítése után ez az út töltötte be az összekötő szerepet a településrészek között. Továbbá erről az útról mellékutcákat is nyitottak a 87-es főút felé. Tana falurész esetében is találkozunk az országút vonzó hatásával főtengeyének déli meghosszabbítása révén.

Táplánszentkereszt hét különálló falu összevonásával jött létre 1940-ben. Észak felé kiépült mellékutcai – ahogy Tanakajdnál is – a vasútvonal létének köszönhetőek. Expanzióját tekintve azonban a 87-es főút vonzó hatása dominánsabb. A főtengeyek a 87-es főúttól északabbra, párhuzamosan futnak. Közöttük a főutakra merőlegesen tíz, ezekkel párhuzamosan öt mellékutcat hoztak létre.

2.4. HOSSZANTI, BEFELÉ NÖVEKEDÉS, RÁNÖVÉS AZ ORSZÁGÚTRA (GYÖNGYÖSFALU)

Az eddig ismertetett hosszanti és országútra növés vegyítését, valamint befelé növekedés bővülés típusát képviseli *Gyöngyösfalu*, mely négy község (Kispöse, Nagypöse, Ludad és Seregélyháza) egybeolvasztásával keletkezett. A II. katonai felmérés után alaprajzi változást a főtengey meghosszabbodása, illetve a 87-es főúttal való összekapcsolódás jelenti. A rendszerváltást követően a házak sűrűsödésével a falu belseje felé növelte lakóterületét. Ez azzal magyarázható, hogy „körül van kerítve”: északról Lukácsházával, délről Gencsapátival van egybeépülve. Keletről a 87-es főút, illetve a Kőszeg-Szombathely vasútvonal, nyugatról a Gyöngyös-patak fogja körbe. Ennek okán telkek kialakítására alkalmas terület a falu belső részében volt.

3. AZ EXPANZIÓK TÍPIZÁLÁSA 1980-TÓL

1980-tól napjainkig több esemény is történt, melyek jelentős változásokat hoztak az élet több területén is. Csakhogy pár példát említsünk, ilyen volt 1990-ben a rendszerváltás (határközelség már nem hátrány, tőkebeáramlás), a 2000-

es évek elején az építőipar fellendülése (számos nagyobb beruházás, lakóparkok építése vette kezdetét), a 2008-as gazdasági világválság (begyűrűzött az építőiparba is, lakásépítések visszaestek), a 2015-ös CSOK (vissza nem térítendő lakáscélú állami támogatással ösztöni a lakásépítést, lakásvásárlást). Ezek közvetve, vagy közvetlenül a települések szerkezetére is kihatottak. Éppen ezért gondoltuk úgy, hogy 1980 óta eltelt közel 40 év alatt számottevő változásnak lehetünk tanúi az általunk vizsgált 12 falu alaprajzát tekintve is, ezért ezek között három féle típust állapítottunk meg. Ehhez kérdőívezést és terepi bejárást végeztünk.

3.1. A KÉRDŐÍVES KUTATÁS MÓDSZERTANI HÁTTERE

Kutatási problémánk annak igazolása vagy cáfolása, miszerint ezekre a településekre jórészt Szombathelyről költöztek ki magasabb iskolai végzettségűek, akik új házakat építve megváltoztatták a hagyományos településképet, annak falusi beépítését.

Előzetesen a 12 község jegyzőségét kerestük fel 2016 augusztusában telefonon, e-mailben és/vagy személyesen. Általuk megtudtuk azt, hogy az adott településen mikor és mely utcák nyíltak 1980 óta. Ez alapján kilenc falu 1980 után nyílt utcáinak a lakossága volt a célcsoportunk, mivel három településen nem nyíltak új utcák.

A lakossági mintavétel 2016 szeptemberében történt. Az érintett településekre személyesen mentünk el. A kérdőívek kitöltése személyesen zajlott, önkéntes és anonim módon, zárt egy- és többválaszos, valamint nyitott kérdésekkel. A kérdőívet összesen 124 fővel tudtuk kitöltetni.

3.2. A KÉRDŐÍVES KUTATÁS ÉS A TEREPI BEJÁRÁS EREDMÉNYEI

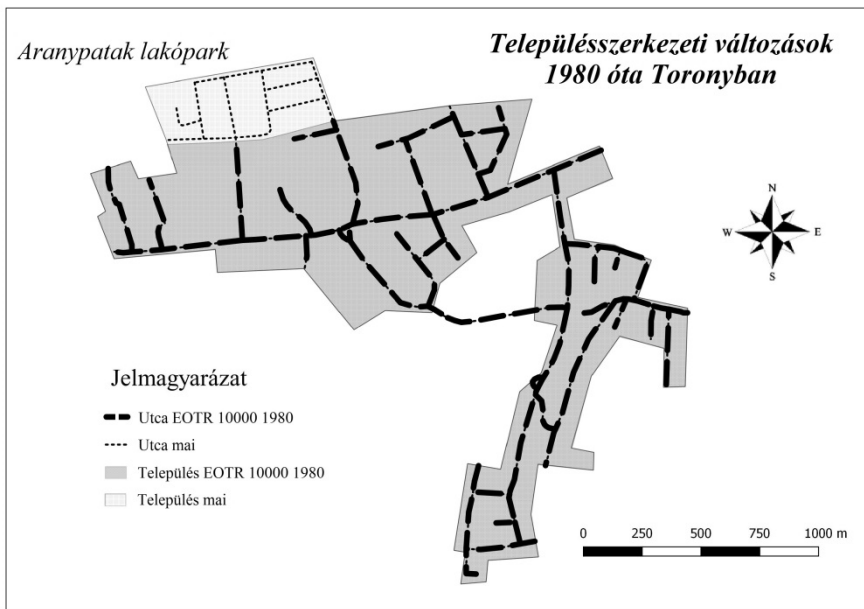
Hipotézisünk igazolást nyert, hiszen a megkérdezettek 60%-a Szombathelyről költözött ki, jórészt 2008 táján. A kedvező telekár, csend, nyugalom és a megyeszékhely közelsége vonzotta őket. Többségük házas, gyerekekkel rendelkező 36 és 45 év közötti. Több mint 50 %-uk főiskolai vagy egyetemi végzettséggel rendelkező, szellemi munkakörben dolgozó. A 124 megkérdezett közül 87-en építettek új házat, 37-en pedig használt házba költöztek. A terepi bejárással és kérdőíves kutatásunk eredményeinek segítségével a települések alaprajzi expanzióját 3 kategóriába soroltuk, attól függően, hogy 1980-tól hány utcát nyitottak.

3.2.1. "LAKÓPARKKAL" BŐVÜLT TELEPÜLÉSEK (TORONY, GENCSAPÁTI, JÁK, NÁRAI)

Megfigyeléseink alapján megállapítható, hogy a vizsgált települések lakóparkjai nem nevezhetőek igazi lakóparkoknak, még akkor sem, ha az ott élők annak nevezik. Ugyan többnyire magánvállalkozók által épített épületegységekről beszélünk (kivéve Gencsapáti és Ják), építészetileg egységesek és a települések peremén, egy tömbben találhatóak, de nincsenek elkerítve, nincs ellenőrzött bejáratuk, valamint a lakók számára semmilyen szolgáltatást nem nyújtanak, pedig ezek a kritériumok nélkül nem lakópark egy lakópark (CSAPÓ 2005).

Torony északi részén 2004-ben magánvállalkozói beruházás keretében kezdtek el építeni az Aranypatak lakóparkot. Ezzel több, mint 150 kertes, mediterrán típusú sorház jött létre, melyben hozzávetőleg 500-600 fő él (CSAPÓ – KOCSIS 2009). A lakóparkon belül 8 utca került kialakításra, – Orgona, Jácint, Szegfű, Hóvirág, Ibolya, Tulipán, Viola, Liliom – melyből egyedül a Liliom utca önkormányzati, a többi a beruházók tulajdona (3. ábra).

3. ábra Településszerkezeti változások 1980 óta Toronyban
Figure 3. Changes in settlement structures in Torony since 1980

Forrás: EOTR 1980, Google Maps alapján saját szerkesztés

Gencsapáti tulajdonképpen már összenőtt a megyeszékhellyel – csak a 89-es főút körgyűrűje választja el tőle. 2005-ben főútjával, a Hunyadi János utcával

párhuzamosan a Deák Ferenc utca, 2006 augusztusában pedig a Sziget lakópark 2 utcája került átadásra. A lakópark a falu északi részén található, mely már összeolvadt Gyöngyösfaluvall. Az egybefüggő településtest kialakulása az agglomerálódási folyamat erősödését mutatja. A Berzsényi Dániel és Széchenyi István utcákból álló lakóparkban önkormányzati telkek lettek felosztva 2005-ben, majd 27 közművesített építési telket alakítottak ki. A jegyzőségtől megtudtuk, hogy a telkeket magánemberek vették meg és építettek modern, mediterrán stílusú ikerházakat.

Ják északi része 1994-ben 4 utcával bővült: Erdélyi József, Majnóti, Jáki Nagy Márton és Zrínyi Ilona utcákkal. Mivel a faluban elfogytak a beépíthető telkek, ezért 2006-ban az önkormányzat a Széchenyi-terv által – több mint 130 millió forintos beruházás keretében – kialakította a Széchenyi lakóparkot. A 8 hektáros területen 71 összközműves építési telek lett kikapcsolva, 46 önkormányzati és 25 magántulajdonú. Magánemberek kertés, lapos tetős családi házakat építettek.

Náraiban 2008-ban nyitották meg a falu északi részén lévő Sóllyom és Pacsirta utcákat, valamint ugyanebben az évben a község déli felén a két utcából álló (Liliom és Tulipán) Szépvölgy lakóparkot. Itt magánvállalkozó közművesített és építette ki a szabadon álló családi házakat – később az önkormányzat kezelésébe kerültek. A faluban csak a lakópark területére lehet költözni, mert máshol már nincs építési telek.

3.2.2. TÖBB UTCÁVAL BŐVÜLT TELEPÜLÉSEK (DOZMAT, GYÖNGYÖSFALU, LUKÁCSHÁZA, SÉ, TÁPLÁNSZENTKERESZT)

A több utcával bővült települések esetén az utcák és a családi házak már nem magánvállalkozói beruházással kerültek kialakításra, hanem az önkormányzat által. Nem egy tömbben találjuk őket (kivéve Gyöngyösfalu és Sé), hanem a falvak különböző részein szétszórva. A mediterrán stílusú házak divatjukat élék, ez nem csak a „lakóparkkal” bővült településeknél figyelhető meg, hanem ezeknél a községeknél is.

Dozmat 2004-ben négy utcával is bővült: a falu nyugati részén a Lovas és Akácfa utcákat, illetve a falu elején, főútjától balra elhelyezkedő Tölgyfa és Vadvirág utcákat nyitották meg. Valamint jelenleg is építés alatt áll egy utca, mely a Vadvirág utcával párhuzamosan fog elhelyezkedni. Az említett négy utcában magánemberek szabadon álló mediterrán jellegű, családi kertés házakat építettek.

Gyöngyösfaluban 1992-ben az István király, 1993-ban pedig a Hunyadi János és az Alkotmány utcákat alakították ki a falu belső részében. Ezek a 87-es főúttal párhuzamosan helyezkednek el, valamint össze is kapcsolták őket az országgúttal. Az említett utcák megnyitása után újak átadására még nem került

sor. Manapság, ahogy Gyöngyösfalu polgármestere fogalmazott, „*foghíjas telkek beépítése történik elenyésző számban*”.

Lukácsházán 1995-ben nyitották meg a 87-es főútról leágazó Horváth József utcát, melyben 15 önkormányzati és 15 magántelek található. A Lukácsházára költözők az 1990-es évek végén és a 2000-es évek elején építkeztek, az utóbbi években pedig a használt házak vásárlása jellemzi a települést. A polgármestertől azt az információt kaptuk, hogy 2011-ben parcellázták, illetve közművesítették a Varga Ottó utcát, melyben így 18 önkormányzati telek került kialakításra. Azonban a terepi bejárás során nem találtuk meg, és a helybeliek sem tudták hol van.

Sé egy dinamikusan fejlődő település Szombathely nyugati szomszédságában. A rendszerváltás óta lakosságszámát 722-ről 1313 főre növelte, ez 82 %-os gyarapodást jelent. Ez alaprajzában is kimutatható, hiszen 22 utca nyílt 1980 óta a településen, jórészt a Toronyhoz közelebb eső részen. Szombathellyel összefüggő településtest kialakulása várható.

Táplánszentkereszt a megyeszékhelytől délkeleti irányban helyezkedik el. A közeljövőben valószínűleg ez a falu is össze fog olvadni Szombathellyel, egy településtestet alkotva. 2004-ben került megnyitásra a falu északi részén a Szent Lőrinc sétány, 2007-ben a Brenner János sétány és a község nyugati részén a Péteri köz. A Brenner János sétányt a terepi bejárás során nem találtuk meg, helybeliek sem tudják, hol keressük.

3.2.3. AZOK A TELEPÜLÉSEK, AHOL NEM NYÍLTAK ÚJ UTCÁK (FELSŐCSATÁR, TANAKAJD, VASSZÉCSENY)

Ebbe a csoportba azok a települések tartoznak, ahol nem nyitottak új utcákat, tehát nem beszélhetünk a szó szoros értelmében expanzióról. Ezekre a falvakra kevésbé jellemző, hogy új házat építenek, itt a használt házak vásárlása és felújítása a gyakori.

Felsőcsatár határ menti elhelyezkedése a rendszerváltást követően ismét előnyvé vált, mely népességszámában is megmutatkozik. Érdekessége, hogy az új lakók nem feltétlenül a település magterületére költöznek, hanem a községhez tartozó, egyedülálló panorámával rendelkező Vas-hegy pincéit vásárolják meg és alakítják át lakóházzá vagy hétvégi házzá.

Tanakajdot 1990 után pozitív vándorlási aktívum jellemzi, lakónépessége gyarapodik, mely az agglomerálódás hatása. Ennek ellenére településstruktúrájában semmiféle változás nem következett be. A beköltözők többsége használt házat vásárol, csekély számú építkezés csak három, már meglévő utcában történt (Ambrózy sétány, Templom és Zrínyi Ilona utca).

Vasszécseny alaprajzában sem következett be változás az 1980-as évektől. A rendszerváltást követően népességszaporulata nemcsak a vándorlási

aktívummal, hanem a pozitív természetes szaporodással magyarázható. A 2000-es években azonban negatívvá vált a természetes szaporodás és visszaesett a vándorlási egyenleg is. 2011-es népszámlálás után pedig egyre jobban fogyatkozik a település lakossága. Ezért nem volt indokolt új utcák kiépítése.

4. A VIZSGÁLT FALVAK TELEPÜLÉSKÉPÉNEK MEGVÁLTOZÁSA 1980 UTÁN

Ahogy már a kérdőíves kutatásunk eredményeinél is említettük, a 124 megkérdezett közül 87-en építkeztek, új házat építettek. Ezt támasztotta alá a terepi bejárás, mely során nyilvánvalóvá vált, hogy az újonnan épített házakkal a lakók megváltoztatták a községek hagyományos településképét, morfológiáját. A fésűs, falusias beépítést – nyeregtetős parasztházakat – az 1950-1960-as években váltotta fel a négyzetes alaprajzú, sátozottós Kádárkockás háztípus, mely körülbelül a rendszerváltásig élte fénykorát. Magyarországon ezt követően lett divat a – mi vidékünkön addig nem jellemző – mediterrán stílusú lakóházak építése. A mediterrán típusú házak külső megjelenése, kialakítása és berendezése hasonlít a Földközi-tenger vidékén megtalálható lakásokhoz. Többnyire földszintesek, lapos tető, meleg színek (legtöbbször a sárga), természetes anyagok (kő, fa) jellemzik őket.

ÖSSZEGRÉS

Kutatásunkban a KSH 2014-es lehatárolása alapján vizsgáltuk a szombathelyi agglomerálódó térség néhány települését. Kiválasztásuknál a térség népességgyarapodását vettük figyelembe. A későbbiekben azok a falvak kerültek előtérbe, melyeknek a rendszerváltás óta 2014-ig legalább 10%-ot nőtt a népessége. Ez 12 települést jelentett, melyeknél megállapítottuk, hogy vonzerejüket földrajzi fekvésük jelenti, hiszen ezek főútvonal menti vagy országhatár közeli falvak. Tanulmányunkban kísérletet tettünk ezen falvak alaprajzi változásának tipizálására. ezeknek a falvaknak az alaprajzi expanziójuk tipizálását kíséreltük meg.

A három időkeresztmetszetben vizsgált településszerkezeti változásokat két időszakhoz viszonyítva csoportosítottuk. Első tipizálásunknál az expanzióvizsgálat alapjául a II. katonai felmérés szolgált. Ez alapján négy féle bővülés típust különböztettünk meg. *Hosszanti, mellékutcás bővülés* esetén a főtengely hosszában növekszik. Mivel irracionálisan hosszúra nyúlna, ezért a főtengelyről mellékutcákat nyitnak. *Mellékutcás bővülésnél* a főutca nem tud tovább nőni, – ebben a domborzati viszonyok játszanak szerepet – ezért a település csak

mellék-utcásodással tud elérni expanziót. *Ránövés az országútra* típusú bővülésről akkor beszélhetünk, ha mellékutcákat nyitnak a településmagból a főút felé, annak vonzó hatása miatt. Negyedik kategória a *hosszanti, befelé növekedés, ránövés az országútra*, melynél a falu belseje felé irányuló házsűrűsödés párosul az imént említett hosszanti és országútra növés kombinációjával.

Második tipizálásunknál 1980 óta figyeltük meg a bekövetkező expanziót. Ez esetben három csoportot hoztunk létre. A „*lakóparkkal*” bővült települések esetében valójában „ál” lakóparkokat vizsgáltunk. Ezek egy tömbben található, építészetileg egységes, többnyire magánvállalkozók által épített utcák és lakóingatlan-együttesek. A *több utcával bővült településeknél* az önkormányzat alakított ki a falvak különböző részein utcákat, és magánemberek építik a házakat. Az „*Ahol nem nyíltak új utcák*” csoportja magáért beszél. Ez esetben nincs szükség új utcák nyitására, mivel a magánemberek használt házakat vásárolnak, új házak építése elenyésző.

Terepi bejárásunk tapasztalatait kérdőíves kutatásunk is alátámasztotta, miszerint a vizsgált településekre költözők új házakat építve megváltoztatták a hagyományos, falusi morfológiát, településképet. A fésűs beépítésű falusias parasztházak helyett a rendszerváltásig Kádár-kockás házak, azt követően mediterrán jellegű házak épültek. Ezzel jelentősen modernizálódott a településkép, igaz, megjelentek az addig tájidegen beépítési formák is.

IRODALOM

- BELUSZKY P.** (1999): Magyarország településföldrajza. Általános rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. pp. 452-455.
- BELUSZKY P. – SIKOS T. T.** (2007): Változó falvaink. Magyarország falutípusai az ezredfordulón. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. pp. 7-21.
- BELUSZKY P. – SIKOS T. T.** (2011): Változó falvaink. Tizenkét falurajz Kercaszomortól Nyírkárászig. Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 35-38.
- CSAPÓ T.** (2005): A magyar városok településmorfológiája. Savaria University Press, Szombathely. pp. 50-54.
- CSAPÓ T. – KOCSIS ZS.** (2006): Szombathely településföldrajza. Savaria University Press, Szombathely. pp. 71-74., 103-111.
- CSAPÓ T. – KOCSIS ZS.** (2009): Torony község monográfiája. Balogh és társa Kft. Nyomda, Szombathely. pp. 5-24.o., 50-53.
- KOCSIS ZS.** (2006): A szombathelyi agglomeráció kialakulása. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely. pp. 71-90.

- KŐSZEGFALVI GY.** (2004): Magyarország településrendszere. Alexandra Kiadó, Pécs. pp. 12-23.
- KŐSZEGFALVI GY.** (2006): Agglomerálódási folyamatok Magyarországon. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely. pp. 15-19.
- KŐSZEGFALVI GY.** (2012): A magyarországi településrendszer strukturális változása. IDResearch Kft. / Publikon Kiadó, Pécs. pp. 11-13., 18-22., 56-60.
- MENDŐL T.** (1963): Általános településföldrajz. Akadémiai Kiadó, Budapest. 567 p.
- PETE GY.** (2000): Vas megye kézikönyve. In: Kasza S. (szerk.): Magyarország megyei kézikönyvei. CEBA Kiadó, Budapest. pp. 271-614.
- TAMÁSKA M.** (2013): Kassa-vidék településképei. Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., Pozsony. pp. 67-88.
- TÓTH G.** (2014): Az agglomerációk, településegységek lehatárolásának eredményei. Területi Statisztika, 54. évf. 3. sz. pp. 289–299.
- ZÁBRÁDI ZS.** (2006): A hazai agglomerációk lehatárolásának egy módszere. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely. pp. 91-111.

INTERNETES FORRÁSOK

KSH (2014): Magyarország településhálózata 1. Agglomerációk, településegységek

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo_telepuleshalozata/agglomeracio.pdf

KSH: 2011. évi népszámlálás. Területi adatok – Vas megye

A Habsburg Birodalom Történelmi Térképei: Második Katonai Felmérés (1806-1869) <http://mapire.eu/hu/>

Google Maps <https://www.google.hu/maps/@47.087375,16.7046945,9z>